

УДК 347.962

Погорецький М. А.

*доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри правосуддя
юридичного факультету Київського національного університету імені
Тараса Шевченка, Заслужений діяч науки і техніки України*

ПОНЯТТЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ

Постановка проблеми. Кримінально-процесуальні гарантії є фундаментальною категорією кримінального процесу. Вони мають не лише науково-методологічне значення для розробки засад кримінального судочинства, а й практичне значення для забезпечення функціонування усіх його інститутів, його окремих норм, реалізації процесуальних прав та законних інтересів усіх його суб'єктів.

У новому КПК України 2012 року, який сприймається не лише переважною більшістю вітчизняних фахівців, а й зарубіжними експертами як правовий акт, що увібрав у себе найкращі традиції світової процесуальної думки, передбачені процесуальні гарантії, які повинні забезпечувати виконання завдань кримінального судочинства (ст. 2 КПК України).

Водночас, як свідчать результати аналізу матеріалів практики, в умовах України, де є поширеною корупція у правоохоронних та судових органах, де є недостатньо високий рівень професіоналізму правозастосовців (працівників оперативно-розшукових підрозділів,

© Погорецький М. А., 2014

© Національний університет «Острозька академія», 2014

-
- Поняття кримінально-процесуальних гарантій / М. А. Погорецький // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2(10) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14pmaxph.pdf>.

слідчих, прокурорів, суддів, адвокатів), де є поширений правовий нігілізм у суспільстві, передбачені чинним КПК процесуальні гарантії потребують подальшого удосконалення з урахуванням зазначених чинників. Для цього, перш за все, необхідно визначити поняття процесуальних гарантій щодо якого у теорії кримінального процесу відсутня єдність думок. Відсутнє поняття кримінальних процесуальних гарантій і в чинному КПК України, а також в інших правових актах, що й актуалізує його розробку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зважаючи на актуальність, у теорії кримінального процесу було чимало спроб щодо визначення поняття кримінально-процесуальних гарантій (Ю. П. Аленін, Ю. М. Грошевий, Ю. О. Гурджі, Л. М. Лобойко, П. А. Лупинська, М. М. Михеєнко, В. Т. Нор, В. О. Попелюшко, С. М. Стахівський, М. С. Строгович, Л. Д. Удалова, Г. І. Чангулі, О. Г. Яновська та ін.), проте до сьогодні ця правова категорія по різному визначається у науковій та навчальній літературі, що негативно позначається в науковій, практичній діяльності та у навчальному процесі.

Метою статті є визначення поняття кримінальних процесуальних гарантій, яке б відповідало сутності цієї наукової категорії.

Виклад основного матеріалу. Визначаючи поняття кримінально-процесуальних гарантій слід виходити з того, що «поняття є форма думки, в якій неодмінно що-небудь стверджується відносно предметів і явищ, їх властивостей, зв'язків і відносин і яка володіє властивістю виражати або істину, або брехню. У понятті на першому плані повинно бути твердження про наявність ознак, властивостей предмета. При визначенні поняття виділяються відмінні істотні властивості (ознаки)» [1, с. 456-457], поняття кримінально-процесуальних гарантій, як і будь-яке правове поняття, повинно характеризуватися відносною статичністю, завершеністю, і з

▪ Поняття кримінально-процесуальних гарантій / М. А. Погорецький // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2(10) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14pmaxph.pdf>.

огляду на його обсяг та зміст, досить чітко зафіксувати, точно визначений рівень (зріз) знань про найбільш загальні та істотні риси і властивості кримінально-процесуальних гарантій.

Виходячи з цього, поняття кримінально-процесуальних гарантій повинно стати логічною формою збагнення сутності й закономірностей їх функціонування та розвитку і внаслідок цього виступати у кримінально-процесуальному науковому та практичному пізнанні в якості інструменту, способу розуміння й фіксації досягнутих знань у зазначеній сфері.

Визначене поняття кримінально-процесуальних гарантій, яке б відповідало їх сутності, повинно знайти нормативне вираження, бути ясным, легким для розуміння, щоб усі, хто його читатиме, міг однаково розуміти його суть. При цьому слід враховуючи те, що норми кримінально-процесуального законодавства розповсюджуються на різні сфери життя, на установи та відомства, що мають різне функціональне призначення (МВС, СБУ, ДПСУ, органи доходів і зборів, органи і установи виконання покарань та слідчі ізолятори Державної пенітенціарної служби України, прокуратура України, судова система України, адвокатура тощо).

Зважати треба й на те, що юридичні визначення, як вірно зазначається в літературі, є своєрідними додатковими нормами права, котрі потребують інтерпретації і, кристалізуючи зміст термінів тексту, можуть спричинити ризик застигlosti права або гальмування його еволюції [2, с. 216].

Невипадково проблеми «мови закону», «нормативного вираження», «ясного законодавства» тривалий час були й продовжують залишатися в полі зору вчених-правознавців [3, с. 65], юристів-практиків, законодавців та широкого загалу громадськості, яка на собі дуже гостро відчуває вплив відповідних експресивних засобів, слів, стилю, форми виразу та суті

▪ Поняття кримінально-процесуальних гарантій / М. А. Погорецький // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2(10) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14pmaxph.pdf>.

правових норм, адже особливістю мови закону, як слушно зазначається в теорії права, є її офіційний характер [4, с. 18].

Тому в умовах розбудови правової демократичної держави, оновлення законодавства України та приведення його у відповідність до європейських стандартів мова закону набуває важливого значення для наук кримінально-правового циклу, оскільки кожна з цих наук, як слушно зазначає М. І. Панова, досліджуючи різні аспекти проблеми боротьби зі злочинністю, має в той час і свій самостійний та відокремлений предмет, і становить систему знань про явища та закономірності об'єктивного світу. Логічною формою закріплення явищ є система понять, які розробляються відповідними науками [3, с. 57].

Слово «гарантія» походить від французького «garantie», яке означає порука, умова, яка що-небудь забезпечує [5, с. 144; 6, с. 481; 7, с. 113].

Зі змісту терміну «гарантія» можна виділити такі складові: а) порука, б) умова, в) забезпечення.

Порука – це запевнення, гарантія в чому-небудь; взята на себе відповідальність за когось [8, с. 887].

Умова – це: 1) необхідна обставина, яка уможливорює здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь; 2) обставини, особливості реальної дійсності, за яких відбувається або здійснюється що-небудь; 3) правила, які існують або встановлені в тій чи іншій галузі життя, діяльності, які забезпечують нормальну роботу чого-небудь [9, с. 1295].

Забезпечення – 1) це створення надійних умов для здійснення чого-небудь; гарантувати щось; 2) захищати, охороняти що-небудь від небезпеки [10, с. 281].

Визначаючи поняття гарантії В.М. Корнуков писав: «все те, що в тій чи іншій мірі сприяє досягненню певних результатів або забезпечує певний

▪ Поняття кримінально-процесуальних гарантій / М. А. Погорецький // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2(10) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14pmakph.pdf>.

стан, може бути розцінене як гарантія відповідної діяльності або стану, тому що сприяє діяльності, захищає стан, тобто гарантує їх. Це по-перше. По-друге, загальне поняття гарантії часто досить умовне і, якщо так можна висловитися, рухливе, оскільки те, що в одному випадку виступає гарантією, в іншому випадку не є такою» [9, с. 59]. Такий підхід до визначення поняття гарантій, на нашу думку, є обґрунтованим. Він має методологічне значення для визначення поняття юридичних гарантій, кримінально-процесуальних гарантій та їх видів.

Загальними формами гарантій, проголошених Конституцією України, визначають: а) політико-правовий режим, у якому реалізуються основні права, свободи і обов'язки людини і громадянина; б) матеріальні джерела – економічні, політичні та соціально-моральні (загальні) гарантії; в) юридичні гарантії [10, с. 57]. До системи гарантій включають також такі гарантії як суспільно-політичні, соціально-економічні (матеріальні), ідеологічні, юридичні (правові) [11, с. 50].

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови юридичні гарантії визначаються як законодавчо закріплені засоби охорони прав і свобод громадян, способи їх реалізації, а також засоби охорони правопорядку, інтересів суспільства і держави [8, с. 173].

Під юридичними гарантіями, писав А.В. Мицкевич, слід розуміти засоби охорони прав громадян від будь-яких зазіхань» [12, с. 29]. На думку М.С. Строговича юридичні гарантії – це ті встановлені законом та нормами права засоби і способи, якими охороняються та захищаються права громадян, припиняються та усуваються порушені права [13, с. 180-181].

У загальній теорії держави і права гарантії визначають як сукупність умов і засобів, що дозволяють безперешкодно реалізувати правові норми,

▪ Поняття кримінально-процесуальних гарантій / М. А. Погорецький // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2(10) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14pmaxph.pdf>.

користуватися суб'єктивними правами і виконувати юридичні обов'язки [14, с. 280], як систему соціально-економічних, політичних, етичних, юридичних, організаційних передумов, умов, засобів і способів, що створюють рівні можливості особистості для здійснення своїх прав, свобод та інтересів [15, с. 275; 16, с. 504], як певні умови і засоби, що покликані забезпечувати, гарантувати нормальне, тобто встановлене законом, функціонування того або іншого суспільного і правового інституту» [17, с. 37], як систему соціально-економічних, моральних, політичних та юридичних умов, засобів та способів, що забезпечують їхню фактичну реалізацію, охорону та надійний захист [18, с. 14].

Гарантії визначаються також як достатній рівень економічного, соціального й культурного розвитку суспільства, надійний юридичний захист, в тому числі – можливість звернутися за захистом до міжнародних організацій [19, с. 145].

Розглядаючи гарантії конституційних прав, свобод й обов'язків людини і громадянина, Н. Г. Шукліна визначає їх як сукупність соціальних, економічних, політичних, правових та інших прийомів, механізмів і методів, які дозволяють реалізовувати і забезпечувати на практиці закріплені в Конституції права і свободи людини і громадянина [20, с. 133].

«Під гарантіями законності, – пише Л. Б. Алексеєва, – взагалі розуміються, по-перше, ті історичні і соціально-класові умови і чинники суспільного життя, які надають позитивну дію на правотворчу і правоохоронну діяльність, і, по-друге, ті способи і засоби, які безпосередньо служать зміцненню правопорядку. До перших (їх називають загальними гарантіями) відносяться економічні, соціальні, політичні, ідеологічні і інші духовні основи функціонування всього соціалістичного

▪ Поняття кримінально-процесуальних гарантій / М. А. Погорецький // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2(10) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14pmaxph.pdf>.

суспільства і окремих його соціальних спільнот. Для інших (назвемо їх спеціальними або юридичними) характерне те, що вони, будучи закріпленими в законі, є правовим виразом загальних гарантій і їх соціальне призначення полягає в забезпеченні фактичної можливості охорони як інтересів суспільства, що вимагають, зокрема, розкриття кожного злочину і невідворотності передбаченою для нього законом відповідальності, так і правомірної реалізації і охорони прав особи» [21, с. 211-212].

Під юридичними (правовими) гарантіями розуміють також систему закріплених правовими нормами юридичних засобів, яка здатна реально забезпечити реалізацію, охорону та захист суб'єктивних прав особи [22, с. 108], сукупність правових норм, що визначають обсяг прав, свобод та обов'язків громадян, а також які встановлюють засоби їх реалізації та охорони від будь-яких порушень [23, с. 159].

Щодо визначення поняття юридичних гарантій, одним із видів яких є кримінально-процесуальні гарантії, то у правовій літературі з цього приводу висловлюються різні точки зору. Їх викладення станом на 80-ті роки минулого століття зроблено М.С. Алексеєвим, В.Г. Даєвим та Л.Д. Кокоревим [24, с. 56-62].

Генезис кримінально-процесуальних гарантій свідчить про те, що їх дослідження мало за мету підвищення ефективності судочинства і охорону інтересів особи в кримінальному процесі.

У 50-ті роки минулого століття була висунута концепція єдиної системи гарантій правосуддя. Її розробники вважали, що радянській процесуальній науці слід відмовитися від класифікації гарантій на гарантії правосуддя і гарантії прав особи і «встановити єдине поняття гарантій правосуддя, яке органічно включає і поняття гарантій прав особи» [25,

▪ Поняття кримінально-процесуальних гарантій / М. А. Погорецький // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2(10) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14pmaxph.pdf>.

с. 56; 26, с. 182]. Протилежної точки зору дотримувався А.Л. Ципкін, який вважав, що процесуальні гарантії – це лише гарантії прав особи, тому «створювати особливу категорію, особливе поняття «процесуальних гарантій правосуддя» немає підстав, бо під ними розуміється вся сукупність процесуальних норм, тобто все наше кримінально-процесуальне право» [27, с. 22].

Слід зазначити, що концепція єдиної системи гарантій правосуддя ґрунтувалася на помилковому розумінні єдності інтересів особи і інтересів правосуддя й мала політичний окрас комуністичного режиму. Її прибічники помилково, на наш погляд, вважали, що все, що служить забезпеченню вирішення завдань процесу, служить також і забезпеченню прав особи [24, с. 58]. Один із фундаторів цієї концепції М.С. Строгович писав, що інтерес обвинуваченого «ні в щонайменшій мірі не протирічить інтересам правосуддя, а, навпаки, його дотримання і охорона повною мірою їм відповідають» [28, с. 74].

Не поділяючи таку концепцію, М.Я. Мотовіловкер та інші її опоненти з цього приводу слушно зауважували, що така постановка питання, підкуповуючи своєю нібито переконливістю, дещо спрощує дану проблему, оскільки принципова єдність суспільних і особистих інтересів не виключає їх неспівпадіння, що породжується різними причинами [29, с. 102; 30, с. 66-67]. Ця теза підтверджується матеріалами практики [31] й висновками тих фахівців, які здійснювали дослідження злочинності та встановили, що інтереси осіб, які вчинили злочин, далеко не завжди співпадають з інтересами правосуддя. Такі особи нерідко застосовують різні засоби і способи протидії правоохоронним і судовим органам, особливо у справах про організовану злочинність [32, с. 66].

▪ Поняття кримінально-процесуальних гарантій / М. А. Погорецький // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2(10) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14pmaxph.pdf>.

Тому концепція єдиної системи гарантій правосуддя обґрунтовано, на наш погляд, не знайшла підтримки у правників. І подальші кримінально-процесуальні дослідження були присвячені різним аспектам гарантій як правосуддя [33, с. 9; 34, с. 50], так і прав та законних інтересів особи у кримінальному процесі [35, с. 84; 36, с. 145].

Аналізуючи питання гарантій у кримінальному процесі П.С. Елькінд визначала процесуальні гарантії як засоби та умови, які забезпечують вирішення завдань правосуддя і охорони прав особи. У якості основних видів гарантій були виділені: процесуальні норми, закріплені у них права та обов'язки учасників кримінального провадження; принципи судочинства, які закріплені в правових нормах; кримінально-процесуальну форму; діяльність учасників кримінального судочинства; систему перевірки обґрунтованості прийнятих рішень, систему контролю законності процесуальних дій; систему процесуального примусу, процесуальні санкції [37, с. 67].

Особливого посилення напрямом дослідження кримінально-процесуальних гарантій, і перш за все особистості, набув після прийняття в країнах СНД Конституцій. Так в Конституції України, яка проголосила Україну правовою державою (ст. 1) й визначила, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави (ст. 3).

Таке визначення у Конституції України ролі прав і свобод людини в діяльності держави ґрунтується на якісно новому баченні суті держави як публічно-правового союзу народу, угоди щодо мети та завдань держави, її політико-правового та соціального призначення.

▪ Поняття кримінально-процесуальних гарантій / М. А. Погорецький // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2(10) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14pmakph.pdf>.

З теоретично-правової точки зору нове бачення співвідношення інтересів людини і суспільства, держави і людини, обґрунтовано зазначає О. Шпотаківська, може бути вирішене на шляху не протиставлення одних інтересів іншим, оголошення державних чи особистих інтересів пріоритетними, а встановлення реального співвідношення інтересів, що охоплюється не спрощеним поняттям переваги інтересів людини, а складним діалектичним поєднанням цих інтересів, яке враховує як пріоритет, так і паритет, баланс, узгодження, гармонізацію інтересів: в одному випадку існує пріоритет публічних (суспільних) інтересів, в іншому — пріоритет приватних (особистих) інтересів або їх поєднання [38, с. 69]. Така думка поділяється й іншими авторами [39, с. 54].

У цілому погоджуючись з таким підходом до співвідношення публічних і приватних інтересів у кримінальному процесі, вважаємо доцільним звернути увагу на те, що, Конституція України прагне до встановлення таких обмежень і вимог, які є мінімально необхідними для ефективного розвитку суспільства і захисту держави, прагне досягти паритету інтересів суспільства і держави, а поза цими межами надає безсумнівну перевагу особистим інтересам, правам і свободам людини.

У кримінальному процесі, як і в інших галузях публічного права, не можна протиставляти інтереси публічні (загальні) і приватні (особисті), оскільки інтереси лише й існують в окремих людей, а спільний інтерес є не що інше, як та або інша сукупність приватних (особистих) інтересів. На що слушно звертав увагу ще в позаминулому столітті відомий правник І. Бентам, зазначаючи, що інтерес суспільства є одне із самих загальних виражень, які лише зустрічаються у фразеології морального вчення, тому не дивно, що зміст його часто губиться. Натомість інтерес суспільства – це

▪ Поняття кримінально-процесуальних гарантій / М. А. Погорецький // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2(10) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14pmakph.pdf>.

сума інтересів окремих його членів. Тому дарма тлумачити про інтереси суспільства, не розуміючи, що таке інтерес окремої особи [40, с. 3].

Отже, саме від вирішення загальної проблеми – співвідношення приватних і публічних засад у кримінальному процесі залежить і вирішення проблеми визначення меж втручання правоохоронних органів та суду майже в усі охоронювані законом таємниці, окрім державної, оскільки державна таємниця є вираженням винятково загальнодержавних (публічних) інтересів і правовідносини у цій сфері регулюються виключно імперативними нормами.

М.С. Алексєєв, В.Г. Даєв та Л.Д. Кокорєв писали, що у процесуальній літературі загально прийнято визначати гарантії як встановлені законом засоби і способи, що сприяють успішному здійсненню правосуддя, захисту прав і законних інтересів особи [41, с. 59]. Проте з такою точною зору не можна погодитися, оскільки зроблений нами аналіз таких визначень свідчить про те, що вони між собою різняться не лише за стилістичним, а й за змістовним викладенням.

Так, В. Вандишев пише, що гарантіями визначають способи та засоби, що забезпечують здійснення прав і обов'язків учасників процесу. У якості гарантій прав учасника можуть бути інші його права, а також обов'язки органів, що здійснюють кримінальне судочинство [42].

Під процесуальними гарантіями розуміють також встановлені кримінально-процесуальним правом засоби і способи, покликані забезпечувати здійснення прав і обов'язків учасників кримінально-процесуальної діяльності і досягнення мети кримінального судочинства [43, с. 44], а також сукупність встановлених законом правових норм, що забезпечують законний і обґрунтований розгляд кожної кримінальної справи і виконання інших завдань кримінального судочинства, правові

▪ Поняття кримінально-процесуальних гарантій / М. А. Погорєцький // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2(10) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14pmaxph.pdf>.

засоби, що забезпечують усім суб'єктам кримінальної процесуальної діяльності можливість реально виконувати свої обов'язки та використовувати надані права [44, с.16-17].

Процесуально-правові гарантії визначають лише як правові засоби, що містяться в нормах та забезпечують всім суб'єктам кримінально-процесуальної діяльності можливість виконувати обов'язки і використовувати надані права, [45, с. 39; 46, с. 52] або як визначені процесуальним законом засоби забезпечення ефективного функціонування кримінального процесу [47, с. 23].

Під кримінально-процесуальними гарантіями розуміють ті засоби, що встановлені кримінально-процесуальними нормами для здійснення завдань кримінального судочинства, насамперед захисту прав і законних інтересів осіб, що притягаються до кримінальної відповідальності [48, с. 21].

В. М. Трофименко вважає, що кримінально-процесуальні гарантії є складовою частиною правового статусу особи, оскільки лише за допомогою системи гарантій можна реалізувати права, свободи й обов'язки людини та громадянина. Вони покликані забезпечувати, гарантувати нормальне, тобто встановлене законом, функціонування того чи іншого суспільного і правового інституту [49, с. 20].

Кримінально-процесуальних гарантії визначають як спеціальні правові засоби, що забезпечують реалізацію прав та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також виконання ними своїх обов'язків [50, с. 15].

Аналіз наведених визначень кримінально-процесуальних гарантій дає підстави для виокремлення в них спільних істотних властивостей (ознак). До них слід віднести такі: 1) встановлені законом способи; 2) встановлені законом засоби; 3) спрямованість на захист прав і законних інтересів

▪ Поняття кримінально-процесуальних гарантій / М. А. Погорецький // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2(10) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14pmaxph.pdf>.

учасників кримінального провадження; 4) спрямованість на забезпечення вирішення завдань кримінального судочинства.

Разом з тим, реалізація кримінально-процесуальних гарантій може бути здійснена лише через кримінальні процесуальні відносини, як такі, що урегульовані нормами кримінального процесуального права, котрі виникають, розвиваються та припиняються в сфері кримінального судочинства, де за допомогою державних органів та їх уповноважених осіб, які наділені правом ведення кримінального провадження, реалізуються процесуальні права та обов'язки учасників кримінального процесу та осіб, які залучаються до нього, захищаються їхні матеріально-правові, процесуальні та інші законні інтереси, а також реалізуються повноваження зазначених органів та уповноважених осіб.

Виходячи із цього визначення кримінальних процесуальних відносин, можемо зробити висновок, що вище наведені ознаки кримінальних процесуальних гарантій не в повній мірі характеризують цю правову категорію, оскільки не відображають усіх її сутнісних ознак.

Так, обов'язковим суб'єктом правовідносин є особа, яка веде кримінальний процес (орган дізнання, слідчий, прокурор, суд). Лише через реалізацію повноважень цієї особи можуть бути реалізовані права та законні інтереси учасників кримінального процесу та права осіб, які до нього залучаються, і лише через реалізацію повноважень осіб, що ведуть кримінальний процес, можуть бути захищені права та законні інтереси учасників кримінального судочинства.

Окрім того, кримінально-процесуальні гарантії спрямовані на забезпечення прав та реалізацію обов'язків осіб, які залучаються до кримінального процесу: свідків, експертів, спеціалістів, понятих та ін.

▪ Поняття кримінально-процесуальних гарантій / М. А. Погорецький // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2(10) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14pmaxph.pdf>.

Кримінально-процесуальні гарантії спрямовані й на реалізацію повноважень осіб, які ведуть кримінальний процес.

Суттєвою ознакою кримінально-процесуальних гарантій є і реалізація не лише прав учасників кримінального процесу та осіб, що до нього залучаються, а й їх обов'язків, що забезпечує реалізацію публічних інтересів кримінального процесу (п. 18 ст. 7 КПК України) та виконання завдань кримінального судочинства (ст. 2 КПК України).

Досліджуючи питання гарантії особи у кримінальному процесі Ю. П. Аленін та Ю. О. Гурджі дійшли обґрунтованого висновку, що такі гарантії мають публічний характер. Обґрунтовуючи свою позицію правники зазначають, що теоретична значимість питання щодо публічної природи гарантій прав особи у кримінальному судочинстві обумовлена наступним. По-перше, тією увагою, яка звернена сучасною теорією держави і права, теорією прав людини, конституційним правом, теорією кримінального процесу на становище особи та її інтересів у «структурі цінностей» держави і на переорієнтацію правозастосовчої практики на природно-правові цінності. По-друге — запитом законотворчої практики на розроблення системи гарантій прав особи і механізму їх реалізації при здійсненні правосуддя. Такий «запит» може бути сформульований тільки там, де значення окремої особи «виведено» у ряд найважливіших державних та суспільних цінностей. Дане становище характерно для країн, чия правова політика визначається завданням формування правової держави. Правова політика, як особлива форма вираження державної політики, спосіб юридичної легітимації, закріплення і здійснення політичного курсу держави, волі її офіційних лідерів і владних структур, реалізується, у першу чергу, в конституції, законах, інших основних нормативно-правових актах. Саме це визначає нормативно-правовий

▪ Поняття кримінально-процесуальних гарантій / М. А. Погорецький // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2(10) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14pmaxph.pdf>.

аспект розгляду джерел публічності гарантій прав особи у кримінальному судочинстві. Найважливішим тут є положення конституційного права про нормативність Конституції України, включаючи конституційні настановлення та принципи. Результат нормативності перших (у тому числі ст. 1 Конституції України) — юридичне закріплення правових орієнтирів, цільових настановлень для організації правового регулювання і правозастосовчої діяльності. У свою чергу, нормативність конституційних принципів (у тому числі її ст. 3) обумовлює націлюючий вплив на правову систему і надає їм статус конституційно-правових принципів, якими повинні керуватися всі правотворчі та правозастосовчі органи, громадяни та інші суб'єкти конституційно-правових відносин [51, с. 31].

Наведенні наукові позиції вкотре підкреслюють, що не можна вважати кримінальними процесуальними гарантіями всю сукупність процесуальних норм або весь порядок кримінального судочинства. Як слушно зауважує О.Г. Яновська, така позиція позбавила б розмову про гарантії предметності, зробила б її досить непевною й малоперспективною як у теоретичному, так і у практичному плані. Наділивши роллю гарантій, по суті, всю об'єктивну реальність, ми тим самим послабили б «відповідальність» за ті чи інші порушення інтересів учасників кримінального процесу, набагато ускладнили б усвідомлення шляхів зміцнення подібних правових гарантій у судочинстві [52, с. 28-29].

Враховуючи викладене, до сутнісних ознак кримінально-процесуальних гарантій вважаємо за доцільне додати й такі: а) спрямованість на реалізацію повноважень осіб, які ведуть кримінальний процес; б) спрямованість на реалізацію прав та обов'язків осіб, які залучаються до кримінального процесу; в) спрямованість на реалізацію

▪ Поняття кримінально-процесуальних гарантій / М. А. Погорецький // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2(10) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14pmakph.pdf>.

обов'язків суб'єктів кримінального процесу г) публічність, д) диспозитивність.

Висновок. Виходячи з наведених нами сутнісних ознак кримінально-процесуальних гарантій, кримінально-процесуальні гарантії слід визначити як визначені кримінальним процесуальним законом засоби та способи, спрямовані на реалізацію прав та обов'язків усіх суб'єктів кримінального процесу, забезпечення реалізації їх законних інтересів, а також на досягнення мети та виконання завдань кримінального судочинства.

Виходячи з наведеного визначення кримінально-процесуальних гарантій та чинного КПК України 2012 року, доцільно подальша розробка видів кримінальних процесуальних гарантій, розкриття їх сутності та подальше підвищення їх ефективності щодо досягнення мети та виконання завдань кримінального судочинства, що є предметом окремих наукових досліджень.

Список використаних джерел

1. Кондаков Н. И. Логический словарь-справочник / Н. И. Кондаков. – М., 1975. – 524 с.
2. Бержель Ж.-Л. Про деякі засоби нормативного вираження / Ж.-Л. Бержель; пер. з франц. // Нариси з нормотворення. Міжнародний досвід. Книга II. – К., 2000. – 519 с.
3. Панов М. Проблеми формування понятійного апарату юридичної науки: методологічні аспекти / М. Панов // Вісник Академії правових наук України. – 2003. – № 2 (33) – 3 (34). – С. 54-67.
4. Пиголкин А. С. Язык закона / А. С. Пиголкина. – М.: Политиздат, 1990. – 215 с.

▪ Поняття кримінально-процесуальних гарантій / М. А. Погорецький // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2(10) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14pmaxph.pdf>.

5. Словарь иностранных слов / Под ред. И. В. Лехина, С. М. Локшиной и др. – М., 1964. – 784 с.
6. Словник української мови / Відп. ред. П. П. Доценко, Л. А. Юрчук. – К.: Наукова думка, 1971. – 732 с.
7. Словарь иностранных слов. – 16-е изд., испр. ред. В. В. Пчелкина. – М: Рус. Яз., 1988. – 624 с.
8. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. – К.: Ірпінь ВТФ Перун», 2005. – 1728 с.
9. Корнуков В.М. Теоретические и правовые основы положения личности в уголовном судопроизводстве: Дисс. ... док. юрид. наук: спец. 12.00.09 / В.М. Корнуков. – Х., 1988. – 410 с.
10. Загоруй И.С. Система конституционных гарантий защиты прав и свобод человека и гражданина в Украине / И.С.Загоруй // Вісник Луганського інституту внутрішніх справ МВС України. – Луганськ: Науково-теоретичний журнал. – 1998. – № 6. – С.57-64.
11. Никоненко М.Я. Кримінально-процесуальні гарантії прав і законних інтересів особи, яка підозрюється у вчиненні злочину: дис. ... канд. юр. наук: спец. 12.00.09 / М.Я. Никоненко. – К., 2007. – 261 с.
12. Мицкевич А.В. О гарантиях прав и свобод советских граждан в общенародном социалистическом государстве / А.В. Мицкевич // Советское государство и право. – 1963. – № 8. – С. 24-33.
13. Строгович М.С. Основные вопросы советской социалистической законности / М.С. Строгович. – М., 1966. – 252 с.
14. Комаров С.А. Общая теория государства и права / С.А. Комаров. – М.: Манускрипт, 1996. – 312 с.

▪ Поняття кримінально-процесуальних гарантій / М. А. Погорецький // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2(10) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14pmaxph.pdf>.

15. Матузов Н.И. Теория государства и права: курс лекций / Под ред. Н.И. Матузова и А.В. Малько. М. – 1997. – 672 с.
16. Корельский В.М. Теория государства и права / Под ред. В.М. Корельского и В.Д. Перевалова. – М.: ИНФРА-М-НОРМА, 1997. – 570 с.
17. Воеводин Л.Д. Юридический статус личности в России: учебное пособие / Л.Д. Воеводин. – М.: Изд-во МГУ, 1997. – 343 с.
18. Загальна теорія держави і права: підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів / М.В. Цвік, В.Д. Ткаченко, Л.Л. Богачова та ін.; за ред. М.В. Цвіка, В.Д. Ткаченка, О.В. Петришина. – Харків: Право, 2002. – 432 с.
19. Наливайко О. І. Теоретико-правові проблеми захисту прав людини : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 / О. І. Наливайко; Київський нац. ун-т імені Тараса Шевченка. – К., 2002. – 18 с.
20. Шукліна Н. Г. Конституційно-правове регулювання прав і свобод людини і громадянина в Україні (проблеми теорії та практики): монографія / Н. Г. Шукліна. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 242 с.
21. Курс советского уголовного процесса: Общая часть / В.Б. Алексеев, Л.Б. Алексеева, В.П. Божьев и др.; ред. Ю.А. Шубин. – М.: Юрид. лит., 1989. – 640 с.
22. Аверченко А. К. Подозреваемый и реализация его прав в уголовном процессе : дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / А. К. Аверченко. – Томск, 2001. – 241 с.

▪ Поняття кримінально-процесуальних гарантій / М. А. Погорецький // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2(10) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14pmaxph.pdf>.

23. Яшин С.В. Защита прав и законных интересов личности в досудебном производстве по уголовным делам : дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / С. В. Яшин. – СПб., 2004. –159 с.

24. Алексеев Н.С. Очерки развития науки советского уголовного процесса / Н.С. Алексеев, В.Г. Даев, Л.Д. Кокорев. – Воронеж: Издательство Воронежского университета, 1980. – 252 с.

25. Каминская В.И. В чем значение процессуальных гарантий в советском уголовном процессе / В.И. Каминская // Сов. государство и право. 1950. – № 5. – С. 56-58.

26. Полянский Н.Н. Вопросы теории советского уголовного процесса / Н.Н. Полянский. – М: Юрид. лит-ра, 1956. – 186 с.

27. Цыпкин А.Л. Право на защиту в советском уголовном процессе / А.Л. Цыпкин. – Саратов: Сарат.юрид.ин-т, 1959. – 337 с.

28. Строгович М.С. О правах личности в советском уголовном судопроизводстве / М.С. Строгович. – Сов. государство и право, 1976. – № 10. – С. 74-78.

29. Мотовиловкер Я.О. О гарантиях интересов личности и правосудия / Я.О. Мотовиловкер . – М.: Советское государство и право, 1974. – Вып. 6. – С. 100-107.

30. Гробов С.М. О классификации уголовно-процессуальных гарантий обвиняемого / С.М. Гробов // Гарантии прав личности в советском уголовном праве и процессе. сб. – Ярославль: Ярославский гос. ун-т, 1977. – Вып. 2. – С. 65-71.

31. Бахин В.П. Материалы к изучению практики борьбы с преступностью / В.П. Бахин, Н.С. Карпов. – К.: изд-во Семенко Сергея, 2007. – 489 с.

▪ Поняття кримінально-процесуальних гарантій / М. А. Погорецький // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2(10) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14pmakph.pdf>.

32. Карпов Н.С. Криміналістичні засади вивчення злочинної діяльності: монографія / Н.С. Карпов; Київ. нац. ун-т внутр. справ. – К.: КНУВС, 2007. – 522 с.

33. Строгович М. Гарантии непосредственности и устности уголовного процесса / М. Строгович // Советская юстиция. – 1963. – Вып. 7. – С. 9-16.

34. Рахунов Р.Д. О юридических гарантиях независимости судей в советском уголовном процессе / Р.Д. Рахунов // Сов. государство и право. – 1968. – № 4. – С. 49-54.

35. Лукашевич В.З. Гарантии прав обвиняемого в советском уголовном процессе / В.З. Лукашевич. – Л., 1959. – 134 с.

36. Савицкий В.М. Гарантии прав обвиняемого в стадии предания суду / В.М. Савицкий. – Л., 1966. – 248 с.

37. Элькинд П. С. Толкование и применение норм уголовно-процессуального права / П.С. Элькинд. – М., 1967. – 192 с.

38. Шпотаківська О. Співвідношення суспільних інтересів з інтересами особи в кримінальному судочинстві / О. Шпотаківська // Право України. – К.: 2001. – Вип. 10. – С. 69-71.

39. Сиренко В.Ф. Обеспечение приоритета общегосударственных интересов: организационно-правовые вопросы / В.Ф. Сиренко. – К.: Наук, думка, 1987. – 175 с.

40. Бентам И. Введение в основания нравственности и законодательства / И. Бентам // Избранные произведения. – СПб: Изд-с Русской книжн. торговли, 1867. – 315 с.

41. Алексеев Н.С. Очерки развития науки советского уголовного процесса / Н.С. Алексеев, В.Г. Даев, Л.Д. Кокорев. – Воронеж: Издательство Воронежского университета, 1980. – 252 с.

▪ Поняття кримінально-процесуальних гарантій / М. А. Погорецький // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2(10) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14pmaxph.pdf>.

42. В. Вандышев. Уголовный процесс. Конспект лекций: [Электрон. ресурс]. – Режим доступа: <http://www.piter.com/chapt.phtml?id=978531800728>.

43. Курс уголовного судопроизводства: общие положения уголовного судопроизводства / В.А. Михайлов, С.В. Бородин Р.С. Белкин и др.; под ред. В.А. Михайлова. – М.: Издательство Московского психологического социального института, 2006. – 824 с.

44. Кримінальний процес України: Підруч. для студентів юрид. спец. вищ. закладів освіти / Ю.М. Грошевий, Т.М. Мірошніченко, Ю.В. Хоматов та ін.; за ред. Ю.М. Грошевого та В.М. Хотенця. – Х.: Право, 2000. – 496 с.

45. Уголовный процесс: учебник для вузов / Л.Б. Алексеева, В.А. Давыдов, М.С. Дьяченко и др.; под ред. П.А. Лупинской. – М.: Юристъ, 1995. – 544 с.

46. Уголовно-процессуальное право Российской Федерации [Текст]: Учебник / Л.Б. Алексеева, Л.А. Воскобитова, В.А. Давыдов и др. под ред. П.А. Лупинской. – М.: Юристъ, 2004. – 800 с.

47. Лобойко Л.Н. Уголовно-процессуальное право: учебное пособие: курс лекций / Л.Н. Лобойко. – Х.: Одиссей, – 2007. – 672 с.

48. Уголовный процесс: учебник для студентов юридических вузов и факультетов / В.И. Басков, К.Ф. Гуценко, М.А. Ковалев и др.; под ред. К.Ф. Гуценко. – М.: Зерцало, 1997. – 575 с.

49. Трофименко В. М. Кримінально-процесуальні гарантії особистості в стадії судового розгляду: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / В.М. Трофименко – Х., 2000. – 188 с.

50. Кримінальний процес: підручник / Ю.М. Грошевий, В.Я. Тацій, В.П. Пшонка та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки. – Х.: Право, 2013. – 824 с.

▪ Поняття кримінально-процесуальних гарантій / М. А. Погорецький // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2(10) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14pmaiph.pdf>.

51. Аленін Ю. Публічна природа гарантій прав особи у кримінальному процесі / Ю. Аленін, Ю. Гурджі // Право України. – К.: 2003. – Вип. 4. – С. 30-32.

52. Яновська О.Г. Правові гарантії діяльності адвоката-захисника в кримінальному процесі: дис...канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / О. Г. Яновська; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 1998. – 223 с.

Погорецький М. А.

Поняття кримінально-процесуальних гарантій

У статті здійснюється аналіз точок зору правників на поняття кримінально-процесуальних гарантій. Виокремлюються їх сутнісні ознаки й на їх підставі формулюється авторське визначення поняття кримінально-процесуальних гарантій.

Ключові слова: кримінально-процесуальні гарантії, кримінальний процес, суб'єкти кримінального процесу.

Погорецький Н. А.

Понятие уголовно-процессуальных гарантий

В статье осуществляется анализ точек зрения юристов на понятие уголовно-процессуальных гарантий. Выделяются их существенные признаки и на их основании формулируется авторское определение понятия уголовно-процессуальных гарантий.

Ключевые слова: уголовно-процессуальные гарантии, криминальный процесс, субъекты криминального процесса.

▪ Поняття кримінально-процесуальних гарантій / М. А. Погорецький // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2(10) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14pmakph.pdf>.

Pogoretsky N. A.

The concept of criminal procedural guarantees

This paper analyzes the opinions of lawyers on the concept of criminal procedural guarantees. Distinguishes them sutnistni signs and on the basis of their author formulated the definition of criminal procedural guarantees.

Key words: criminal procedural safeguards, criminal procedure, criminal procedure subjects.

-
- Поняття кримінально-процесуальних гарантій / М. А. Погорецький // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2(10) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14pmakph.pdf>.